

ПЕРЕКЛАД ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Болдирева А. Є.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4327-3773>

Яровенко Л. С.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6199-0974>

Дана стаття присвячена дослідженню окремого лексичного аспекту перекладу — перекладу фразеологічних одиниць. Тут надаються погляди українських відомих вчених-перекладознавців на фразеологію, її особливі характерні риси, розглядаються класифікації способів перекладу фразеологізмів. На сьогодні фразеологія залишається однією з найменш досліджених галузей мовознавства, яка привертає значну увагу науковців, як в теоретичному, так і в практичному аспектах. Щодо перекладу фразеологічних одиниць, дослідники продовжують працювати над забезпеченням адекватності їх перекладу, а також над подоланням труднощів, пов'язаних із передачею їх семантичних і стилістичних характеристик. У цьому контексті фразеологізми часто класифікують як важкі для перекладу або навіть як такі, що не підлягають перекладу. Проблема передачі фразеологічних одиниць з однієї мови на іншу є актуальною, що обумовлює її детальне висвітлення у спеціалізованих посібниках з перекладу, працях, присвячених дослідженню міжмовних взаємозв'язків, а також в окремих наукових монографіях. Дослідження фразеології на основі сучасних матеріалів є особливо цікавим, оскільки сучасний світ розвивається надзвичайно динамічно, і зміни відбуваються не лише в масштабах років, а й днів чи навіть годин. Нові події глобального значення залишають помітний слід у формуванні новітньої історії, що, у свою чергу, впливає на розвиток мови, зокрема на її фразеологічний склад. Протягом тривалого періоду розвитку англійської мови в її складі сформувалася значна кількість стійких виразів, які мають глибокі історичні корені та особливе культурне й комунікативне значення. Проте фразеологічний склад англійської мови залишається таким же динамічним, як і її історія. У контексті глобалізації англійська мова набула ще більшого поширення, а нові поняття та цінності, що виникають у межах англомовної культури, істотно впливають на її фразеологічний компонент. Це створює додатковий інтерес для вивчення особливостей перекладу таких фразеологізмів українською мовою.

Ключові слова: фразеологія, фразеологічна одиниця, фразеологізм, переклад, спосіб перекладу.

PHRASEOLOGICAL UNITS TRANSLATION

Boldyreva A.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

Yarovenko L.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

This article is devoted to the study of a specific lexical aspect of translation—namely, the translation of phraseological units. It presents the perspectives of prominent Ukrainian translation scholars on phraseology, its distinctive features, and examines classifications of ways for translating these expressions. At present, phraseology remains one of the least explored areas of linguistics, attracting significant attention from researchers in both theoretical and practical dimensions. Regarding the translation of phraseological units, researchers continue to work on ensuring the adequacy of their translation, as well as overcoming the challenges associated with conveying their semantic and stylistic characteristics. In this context, idiomatic expressions are often classified as difficult to translate or even as untranslatable. The issue of translating phraseological units from one language to another is highly relevant, which justifies its detailed exploration in specialized translation guides, works dedicated to the study of interlingual connections, as well as in separate scholarly monographs. The study of phraseology based on contemporary materials is particularly intriguing, as the modern world is developing at an extraordinarily dynamic pace, with changes occurring not only over years but also over days or even hours. New events of global significance leave a noticeable mark on the formation of contemporary history, which, in turn, influences the development of language, including its phraseology. Over the long period of English language development, a significant number of set expressions have emerged, deeply rooted in history and carrying special cultural and communicative significance. However, the phraseological fund of the English language remains as dynamic as its history. In the context of globalization, the English language has spread even further, and new concepts and values arising within the Anglophone culture have a substantial impact on its phraseological component. This creates an added interest in studying the peculiarities of translating phraseological units into Ukrainian.

Key words: phraseology, phraseological unit, phraseologism, translation, way of translation

Вступ. Мова є невіддільною складовою ідентичності кожного народу. Незважаючи на її універсальність, кожна мова вирізняється своєю унікальністю, а фразеологізми яскраво демонструють, як різні культури передають свої особливі ідеї та концепції. У сучасному світі фразеологізми не лише збагачують мову, але й дозволяють краще зрозуміти культурні контексти. Кожна фразеологічна одиниця відображає історію та цінності суспільства, в якому вона виникла, і є час-

тиною багатой мовної спадщини. Переклад фразеологізмів є складним завданням для перекладача, адже такі мовні одиниці містять не лише лексичне значення, але й особливі культурні відтінки, що відображають історію, традиції та менталітет народу. Важливо, щоб читач перекладеного тексту зміг повністю зануритися у світ автора та відчувати всі нюанси, закладені в оригінальному вислові. Одна й та сама фраза може викликати різні культурні асоціації та емоції у читачів оригіналу та перекладу, що вимагає ретельного врахування під час передання фразеологізму з однієї мови на іншу. У процесі роботи кожен перекладач стикається з викликом перекладу фразеологізмів. Щоб правильно передати фразеологічну одиницю, перекладач повинен вміти відрізнити її від звичайного словосполучення, зрозуміти її семантичні особливості та специфіку її адаптації в мові перекладу, а також намагатися уникати буквального перекладу. Питання передачі фразеологізмів з однієї мови на іншу стоїть досить гостро, саме тому цій темі присвячують цілі розділи у посібниках з перекладу, у літературі по дослідженню міжмовних зв'язків є цілі окремі наукові монографії. Окремими питаннями з цієї проблематики займалися такі українські дослідники та науковці, як Ш. Баллі, Я. А. Баран, Р. П. Зорівчак, В. І. Карабан, І. В. Корунець, М. П. Кочерган, О. О. Селіванова та інші. Проте незважаючи на численні публікації, присвячені дослідженню фразеології взагалі та її перекладу зокрема, теоретики перекладу та перекладачі досі працюють над проблемою досягненням адекватного перекладу та способами подолання труднощів при передачі фразеологічних одиниць через їх семантичні та стилістичні особливості. Враховуючи все вище окреслене питання перекладу фразеології залишається **актуальною** й сьогодні.

Мета нашого дослідження полягає у тому, щоб узагальнити способи перекладу англійських фразеологічних одиниць українською мовою.

Для досягнення нашої мети ми ставимо перед собою наступні **завдання**:

Розглянути різноманітні підходи до перекладу фразеологізмів українською мовою вивчити різні підходи дослідників до явища фразеологізму;

- 1) визначити поняття фразеологізму;
- 2) розглянути класифікації перекладу фразеологізмів різних авторів
- 3) класифікувати досліджені фразеологізми за способом їх перекладу;

Методами дослідження використаними у роботі є спостереження, аналіз та синтез теоретичної літератури, метод узагальнення інформації, описовий, зіставний та компаративний.

Результати та обговорення. М. П. Кочерган дає два тлумачення поняттю фразеологія (від гр. *phrasis* «вираз, зворот» і *logos* «слово, вчення») — це 1) «сукупність фразеологізмів даної мови; 2) розділ мовознавства, який вивчає фразеологічний склад мови». Фразеологізми — стійкі словосполучення. Це «готові сполучення слів, які не створюються в мовленні подібно до вільних словосполучень (новий костюм, великий будинок, читати газети, йти до школи), а відтворюються: якщо мовцеві необхідно вжити фразеологізм, то він його вилучає, як і слово, в готовому вигляді зі свого фразеологічного запасу, а не будує його заново». Фразеологізм — «відтворювана одиниця мови з двох або більше слів, цілісна за своїм значенням і стійка за складом та структурою. Фразеологізми є знаками вторинної номінації, де образ словосполучення, його первинна мотивація переносяться на нову (іншу) ситуацію» (Кочерган, 2001: 241–242).

На думку Л. В. Савченко, фразеологія є відображенням картини реальності, в якій зберігаються елементи культурної спадщини, традиції, цінності та характерні риси національної ідентичності кожного народу. Вона дозволяє глибше пізнати особливості історії, зрозуміти національну унікальність і самобутність. Окрім цього, фразеологія передає менталітет та світосприйняття народу, виступаючи своєрідним кодом символів духовної культури (Савченко, 2013: 522).

О. Нагорна, зі свого боку, вважає, що фразеологічна одиниця є мовною одиницею, яка характеризується цілісністю, що виникає внаслідок послаблення значення окремих компонентів її лексичного складу (Нагорна, 2005: 75).

З огляду на різноманітність визначень поняття «фразеологічна одиниця» В. Дроботенко пропонує власну характеристику. Він зазначає, що фразеологізм є самостійною мовною одиницею, яка відзначається динамічністю, сталим значенням і граматичними ознаками, а також здатністю функціонувати в мові без змін (Дроботенко, 2017: 38).

Фразеологізми характеризуються «відтворюваністю, цілісністю значення, стійкістю, непроникністю. Достатньо навіть однієї з перелічених ознак, щоб вважати словосполучення фразеологізмом» (Кочерган, 2001: 242).

Усі теоретики та практики перекладу акцентують увагу на складнощах, що виникають при перекладі фразеологічних одиниць.

В. І. Карабан зазначає, що труднощі перекладу фразеологізмів обумовлені кількома чинниками. По-перше, це складність їх ідентифікації, оскільки сталий вираз може помилково сприйматися як вільне словосполучення. По-друге, фразеологізми мають етноспецифіку, через що перекладач повинен уникати надмірної локалізації тексту, тобто не занадто інтегрувати елементи культури мови перекладу, водночас зберігаючи етноспецифічність виразів. По-третє, їхня емоційна насиченість може варіюватися в різних мовах. По-четверте, існування кількох можливих перекладних відповідників вимагає ретельного вибору найбільш адекватного для конкретного контексту (Карабан, 2003: 321).

В. І. Карабан пропонує таку класифікацію способів перекладу англійських фразеологізмів українською мовою:

1. Монековівалентний переклад, коли українському фразеологізму безпосередньо відповідає лише один англійський фразеологізм (з можливими лексичними та/або граматичними варіаціями). Тут дослідник виділяє:

- абсолютні еквіваленти;
- відносні еквіваленти.

2. Вибірковий переклад, коли з кількох фразеологізмів-синонімів вибирається найбільш адекватний варіантний відповідник.

3. Вільний переклад, суть якого полягає в тому, що перекладач сам створює адекватний відповідник у тому випадку, коли у мові перекладу відсутній відповідник. Сюди В. І. Карабан відносить:

- калькування — це дослівний переклад фразеологізму із дотриманням всіх норм (граматичних, семантичних та стилістичних) мови перекладу;
- описовий переклад — це розкриття змісту фразеологізму без збереження його образності.

І. В. Корунець виділяє п'ять основних способів перекладу фразеологічних одиниць (Корунець, 2003: 187):

1. Абсолютний еквівалент — спосіб перекладу, за допомогою якого кожна складова частина ідіоми вихідної мови зберігається в мові перекладу без змін. До перекладу за допомогою абсолютних еквівалентів вдаються, коли йдеться про ідіоми, які походять з одного джерела

в обох мовах. Такими джерелами може бути міфологія, історія, література, Біблія, тощо.

2. Відносний еквівалент — відрізняється від абсолютного тим, що передбачає трансформацію структури фразеологічної одиниці при перекладі, тобто заміну компонентів, граматичні заміни, опущення, тощо.

3. Справжній аналог — ідіоматичні вираз, що вже існує у мові перекладу і дуже близький за своїм конотативним (метафоричним) значенням до виразу у вихідній мові. Будь-які спільні чи схожі риси фразеологічних одиниць є основним доказом їх справжньої аналогії. Сюди відносяться прислів'я та приказки, а також так звані стандартизовані та стійкі словосполучення.

4. Наближений аналог — фразеологізм мови перекладу, що лише незначною мірою схожий на фразеологізм мови оригіналу, хоча може бути не менш мальовничими та виразним.

5. Описовий переклад. Залежно від складності значення, що міститься у фразеологізмів вихідної мови, він може бути перекладений декількома описовими способами: одним словом, вільним словосполученням; реченням.

Н. Ф. Венжинович виділяє такі способи передачі образних фразеологізмів:

1. при перекладі повністю зберігається іншомовний образ, за допомогою цього методу перекладають фразеологічні звороти, які можна знайти у декількох мовах. При передачі таких одиниць образність залишається в основі без змін. Наприклад: *there is no smoke without fire* — «нема диму без вогню».

2. при перекладі частково замінюється образність фразеологізму. Цей прийом використовується, коли основна образна структура фразеологічного виразу залишається незмінною, але, при цьому, вводяться певні лексичні або граматичні корективи, що може спричинити заміну одного з компонентів фрази. Наприклад: *kill two birds with one stone* — «вбити двох зайців одним пострілом».

3. при перекладі образність повністю замінюється. Даний метод вважають одним із найцікавіших, так як при перекладі таких фразеологічних одиниць використовуються повна заміна їхнього образного змісту. Наприклад: *kick the bucket* — «зіграти в ящик, померти».

4. при перекладі образ відсутній. Наприклад: *spill the beans* — «розповісти секрет, проговоритися» (Венжинович, 2021: 104).

На основі розглянутих класифікацій способів перекладу фразеологічних одиниць ми створили власну робочу класифікацію, згідно з якою ми виділяємо:

1. Абсолютний еквівалент.
2. Відносний еквівалент.
3. Переклад фразеологічним аналогом.
4. Калькування.
5. Описовий переклад (одним словом, словосполученням та реченням).
6. Вибірковий переклад.

Розглянемо приклади вживання певних способів перекладу фразеологічних одиниць на матеріалі сучасного англомовного роману Д. Брауна «Код да Вінчі» та його перекладу українською мовою, зробленому Анжелою Кам'янець.

1. Використання **абсолютного еквіваленту** фразеологічної одиниці при перекладі є не дуже частотним явищем. Адже, як було зазначено вище, фразеологізми є компонентом культурного коду етносу, й тому, цілком зрозуміло, що незважаючи на певні схожі риси світосприйняття різних етносів, відмінностей між ними все ж таки більше.

*Peter expresses his discontent over **playing second fiddle** to a woman* (тут і далі Dan Brown)

*А Петро обурюється, бо не хоче **грати другу скрипку** після жінки* (тут і далі Ден Браун, 2010)

У цьому випадку при перекладі можна побачити використання абсолютного еквіваленту, оскільки семантика та структура оригінальної фразеологічної одиниці відтворено повністю. В обох мовах використовується однаковий образ — «грати другу скрипку», щоб передати невдоволення через другорядну роль у порівнянні з іншою людиною. Такий переклад зберігає не лише буквальне значення, але й ідіоматичний характер виразу, що дозволяє повністю відтворити оригінальну фразеологічну одиницю у перекладі.

*And yet he **had brought the police on his tail**.*

*Але водночас **привів поліцію на хвості***

При перекладі виділеної фразеологічної одиниці також можна побачити використання абсолютного еквіваленту. Адже семантика та структура оригінального фразеологізму така ж сама, як в перекладі.

Загалом використання абсолютних еквівалентів при перекладі найбільш часто зустрічається, коли мова йде про запозичення фразеологізму з третьою мовою (найчастіше з латинської чи давньогрецької).

2. **Відносний еквівалент** при перекладі фразеології використовується трохи частіше. Тут можна спостерігати певні структурні чи/та семантичні розбіжності в вихідній мові та мові перекладу, але загалом оригінальна та перекладна одиниці є дуже схожими. Наприклад,

*He was trapped inside the Grand Gallery, and there existed only one person on earth to whom he could **pass the torch**.*

*Йому не вийти з Великої галереї, і на землі є лише одна людина, якій він міг би **передати естафету**.*

Дана фразеологічна одиниця походить ще з часів виникнення Олімпійських ігор, коли перед їх початком видатні атлети передавали один одному запалений факел. Ця традиція збереглася і сьогодні. При перекладі семантика другого компонента фразеологізму трохи змінилася внаслідок смислового розвитку образу, але зв'язок між оригінальною та перекладною фразеологічними одиницями все ще помітний.

*His captivating presence is punctuated by an unusually low, baritone speaking voice, which his female students describe as '**chocolate for the ears**'.*

*Його заворожливі манери доповнює низький баритональний голос, про який студентки кажуть, що він «**як мед для вух**».*

В українській мові немає абсолютного еквівалентного варіанту перекладу для англійського фразеологізму *chocolate for the ears*, тому перекладач вимушений був підібрати відносний еквівалент. В цілому, в наведеному прикладі зберігається значення та стилістичне забарвлення фразеологізму, проте дещо змінена образна частина. Обидва вирази у двох різних мовах передають спільну ідею приємності та привабливості голосу, саме тому переклад можна вважати вдалим та доречним.

3. Переклад за допомогою **аналога** відрізняється від відносного еквіваленту зміною образу. Фразеологічний аналог у мові перекладу свідчить про те, що подібний за змістом фразеологізм у мові перекладу існує, але він створений на абсолютно іншій образній основі. В той час, як при використанні відносного еквіваленту образність частково відтворюється при перекладі.

*If your own eagerness to **keep abreast of progress** puts you in jail.*

*Якщо через своє нестримне бажання **бігти попереду** потяга ви втрапите до в'язниці.*

Як можна побачити з наведеного приклада, при перекладі фразеологічної одиниці образність повністю змінилася. Причому, на нашу думку, в українському тексті фразеологізм більш експресивний, ніж в англійському оригіналі, де стало словосполучення має більш стертий образ.

4. Ще одним способом перекладу фразеології є **калькування** (дослівний переклад). Цей спосіб застосовують тоді, коли у вихідній мові відсутні абсолютні або відносні еквіваленти, здатні частково зберегти образність фразеологізму. При використанні дослівного перекладу основною метою є створення у мові перекладу виразу, який буде адекватно сприйматися та залишатися граматично правильним.

*Goethe had described architecture as **frozen music**, and Pei's critics described this pyramid as **finger nails on a chalkboard**.*

*Гете називав архітектуру **застиглою музикою**, а цю піраміду критики Пея порівнювали зі **скрипом нігтя по шкільній дошці**.*

В даному прикладі можна побачити два образні фразеологізми. Причому перший фразеологізм *frozen music* передається на українську мову за допомогою абсолютного еквіваленту «застигла музика», а другий *finger nails on a chalkboard* — перекладається дослівно, тобто калькуванням.

Дослівний переклад також можна побачити в наступному прикладі:

The end is near.

Кінець близько

5. Якщо передати фразеологізм за допомогою еквівалента (абсолютного чи відносного) неможливо, а дослівний переклад не відтворює семантику виразу або призводить до незрозумілого буквалізму, перекладачі змушені використовувати **описовий переклад**. Цей спосіб не можна вважати ідеальним, оскільки він призводить до втрати фразеологічності. Проте в окремих випадках такий підхід є прийнятним. Недоліком цього способу також є його громіздкість, оскільки для передачі значення фразеологізму може знадобитися більше слів.

*Teabing stared at the chief inspector a long moment, and then **burst out laughing**.*

*Тібінг витріщився на інспектора, а тоді **розреготався**.*

При перекладі англійського сталого словосполучення можна побачити використання описового перекладу за допомогою одного слова.

Sorry for the short notice.

Пробач, що не попередив тебе завчасно.

У цьому випадку вираз «не попередив тебе завчасно» точно передає зміст англійського фразеологізму *short notice*. Описовий переклад застосовує природні й зрозумілі вирази для передання ідеї, уникаючи дослівного перекладу, який у цьому випадку був би недоречним, оскільки не передав би суті оригіналу.

6. Вибірковий переклад при перекладі художнього твору явище дуже не частотне, адже він передбачає існування декількох варіантів перекладу однієї й той самої фразеологічної одиниці в межах одного твору. Якщо для словника це абсолютне нормальне явище, де завжди надаються всі можливі варіанти перекладу фразеологізму, то в художньому перекладі використання даного способу є скоріше винятком. Вибірковий переклад передбачає існування різних варіантів перекладу, які досягаються різними способами. Наприклад,

*Fache decided **not to take any chances**.*

*Фаш вирішив **не ризикувати**.*

*I'll **take my chance**.*

Я використаю свій шанс.

В обох англійських фрагментах тексту демонструється використання англійського фразеологізму *take a chance* з абсолютно різним перекладом на українську мову. Вираз «не ризикувати» є описовим перекладом одним словом. Натомість «використати шанс» можна вважати перекладом за допомогою відносного еквіваленту.

*Langdon said, **doing his best** to remain polite.*

*Ленгдонові **коштувало неабияких зусиль** залишатися ввічливим.*

*I know, **do your best**.*

*Знаю, **зроби все можливе**.*

У першому фрагменті тексту переклад виконаний за допомогою відносного еквівалента, оскільки фразеологічний образ у перекладі наявний, хоча й відрізняється від оригінального. У другому випадку використано описовий переклад, коли перекладач добирає слова, які найкраще передають ідею та зміст фразеологізму, не обмежуючись буквальним відтворенням.

Висновки. Отже, переклад фразеологізмів вимагає значних зусиль та глибоких знань від перекладача. Вибір способу перекладу є складним завданням, адже необхідно точно ідентифікувати фразеологічну одиницю у вихідній мові, передати її зміст, виразність і образність. Помилки у перекладі фразеологізмів не допустові, оскільки вони можуть призвести до викривлення змісту тексту та створити труднощі у

його сприйнятті. Знання фразеології не лише сприяє точній передачі значення, а й допомагає відобразити стиль мовлення оригінального тексту, підкреслити культурні особливості та додати тексту яскравості й оригінальності.

У перспективі нашого дослідження входить подальше вивчення питання перекладу фразеології з метою встановлення певних принципів та розробки порад щодо даної проблематики.

Список літератури

- Венжинович Н. Ф. Особливості перекладу фразеологізмів з української мови англійською: навч.-метод. посіб. У.: ПП Данило С. І., 2021. 104 с.
- Дроботенко В. Ю. Фразеологічні утворення в різноструктурних мовах. *Збірник наукових праць* / Київський університет імені Бориса Грінченка, 2017. Вип. 8. С. 36–41. URL: <https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/198/190> (дата звернення 21.01.2025).
- Карабан В. І. Переклад з української мови на англійську: навчальний посібник. Вінниця: Нова Книга, 2003. 608 с.
- Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник. Вінниця: Нова Книга, 2003. 448 с.
- Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник. К.: Видавничий центр «Академія», 2001. 368 с.
- Нагорна О. О. Інформаційна здатність англійських фразеологізмів. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Ч.: Рута, 2005. № 266. С. 750–84.
- Савченко Л. В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти: монографія. С.: Доля, 2013. 600 с.
- Brown D. The Da Vinci Code. URL: https://ia800404.us.archive.org/9/items/TheDaVinciCode_201308/The%20Da%20Vinci%20Code.pdf (Last accessed: 21.01.2025).
- Браун Д. Код да Вінчі / пер. з англ. Анжели Кам'янець. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2010. 480 с.

References

- Venzhynovych N. F. Osoblyvosti perekladu frazeolohizmiv z ukrayins'koyi movy anhlivs'koyu: navch.-metod. posib. U.: PP Danylo S. I., 2021. 104 s.
- Drobotenko V. Yu. Frazeolohichni utvorennia v riznostrukturnykh movakh. *Zbirnyk naukovykh prats'*. Kyivys'kyy universytet imeni Borysa Hrinchenka, 2017. Vyp. 8. S. 36–41. URL: <https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/198/190> (Last accessed: 21.01.2025)
- Karaban V. I. Pereklad z ukrayins'koyi movy na anhlivs'ku: navchal'nyy posibnyk. Vinnytsya: Nova Knyha, 2003. 608 s.

Korunets' I. V. Teoriya i praktyka perekladu (aspektyny pereklad): pidruchnyk. Vinnytsya: Nova Knyha, 2003. 448 s.

Kocherhan M. P. Vstup do movoznavstva: pidruchnyk. K.: Vydavnychyy tsentr "Akademiya", 2001. 368 s.

Nahorna O. O. Informatsiyna zdatnist' anhliys'kykh frazeolohizmiv. Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu. Ch. : Ruta, 2005. № 266. S. 75–84.

Savchenko L. V. Fenomen etnokodiv dukhovnoyi kul'tury u frazeolohiyi ukraïns'koyi movy : etymolohichnyy ta etnolinhvistychnyy aspekty: monohrafiya. S. : Dolya, 2013. 600 s.

Brown D. The Da Vinci Code. URL: https://ia800404.us.archive.org/9/items/TheDaVinciCode_201308/The%20Da%20Vinci%20Code.pdf (Last accessed: 21.01.2025)

Braun D. Kod da Vinchi: per. z anhł. Anzhely Kam'yanets'. Kharkiv: «Klub Simeynoho Dozvillya», 2010. 480 s.

Стаття надійшла до редакції 30.09.2024 року